

חשון התשע"ז

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

"לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני" - מדוע?

לפרשת חיי שרה (על פי שיעורים של הרב תמיר גרנות והרב אהרון ליכטנשטיין זצ"ל)

משפחת אברהם, ואינה מסתפקת בתיאור כללי, כמו למשל: 'ויספר להם העבד את כל אשר קרהו'.

כדי לעמוד על אריכות הסיפורים, נזכיר כמה עובדות סטטיסטיות: הסיפור כולו נפרש על פני 67 פסוקים (ארוכים יחסית), הסיפור האובייקטיבי (מפי הכתוב) - אורכו 27 פסוקים, ואילו הסיפור הסובייקטיבי (מפי העבד) - אורכו 15 פסוקים!

לא תמיד התורה מאריכה בסיפוריה. לעיתים דווקא ההיפך הוא הנכון. כך למשל, רק בשבוע שעבר קראנו את פרשת העקידה, המתארת אירוע דרמטי ביותר, ובכל זאת נוקטת בדרך של קיצור נמרץ. סיפור מגדל בבל וסיפור קין והבל מובאים גם הם ללא פרטים מיותרים או שיחות ארוכות. אמנם, יש גם פרשות שצורתן דומה לזו שלנו, שהן גדושות פרטים, ויש אף סיפורים שבהם התורה חוזרת על סיפור פעמיים, בדיוק כמו בפרשתנו: פעם אחת באופן אובייקטיבי, ופעם נוספת באופן סובייקטיבי, מפי הגיבורים.

ונשאלת השאלה: כיצד עלינו לפרש תופעה זו?

יפה שיחתן של עבדי אבות

במאמר קלאסי תחת הכותרת הזו, שפורסם אח"כ גם בחיבורה החשוב "עיונים בספר בראשית", הציעה נחמה לייבוביץ את שיטתה בפירוש פרשייה זו והדומות לה. נחמה קבעה שיש להתייחס ברצינות מלאה לחזרה של התורה, ואין היא עיטור ספרותי גרידא. את משמעות החזרה אין לחפש בדמיון שבין הסיפור החוזר לבין הסיפור הראשון, אלא דווקא בהבדלים שביניהם.

במילים אחרות: אם נניח את הסיפור של העבד על גבי הסיפור האובייקטיבי של התורה, נמצא שהם דומים בהרבה פרטים, אבל גם שונים בכמה אחרים. אם הדמיון היה מלא - אכן לא היה טעם בחזרה. החזרה נועדה להבליט את החידוש שבגרסה השנייה, ובפער זה - הפער שבין המקור לחזרה - טמונה משמעותה של החזרה.

פרשת השבוע נפתחת בסיפור מותה של שרה אמנו, וממשיכה בתיאור השתדלותו של אברהם אבינו למצוא שידוך ליצחק. חלקה העיקרי של הפרשה עוסק בחיפוש הכלה ליצחק. בסיומו של חלק זה, מופיע פסוק המאחד את סיפור מות שרה עם סיפור השידוך.

1. בראשית כ"ד סז:

"ויביאה יצחק האהלה שרה אמנו... וינחם יצחק אחרי אמו"

סיפור השידוך הוא אחד הסיפורים הארוכים בתורה, ואריכותו בולטת דווקא משום שגרעינה של העלילה הוא פשוט, וניתן לסכמו בכמה משפטים קצרים:

- אברהם הורה לעבדו למצוא אישה ליצחק במולדתו.
- עבדו נשבע לו ויצא לדרכו עם מתנות.
- העבד נתן סימן והתפלל לה' על מציאת האישה הראויה.
- רבקה בת בתואל נתגלתה לו בחסדה על הבאר.
- העבד הגיע לבית רבקה ושם הוסכם על השידוך.
- רבקה והעבד חזרו לבאר שבע, ושם לקח אותה יצחק לאישה.

לכאורה, זהו סיפור תמים ופשוט, אך התורה מאריכה בו מאוד, גם בפרטי התיאורים וגם בציוט ארוך של המונולוגים. במיוחד בולטת החזרה על גוף הסיפור, המובא בכתוב פעמיים:

- בפעם הראשונה הוא מובא כסיפור אובייקטיבי, המסופר ע"י התורה, החל בציווי של אברהם וכלה בהתרחשות על הבאר;
- בפעם השנייה הוא מובא כתיאור סובייקטיבי של העבד, שוב - החל מהציווי של אברהם ועד למעשי רבקה על הבאר.

כפי שניתן לשער, שני הסיפורים דומים בקווייהם הכלליים, ולכן האריכות היתרה של הסיפור בולטת במיוחד כאשר התורה מצטטת את שיחת העבד עם בני

”ארץ כנען”

כחקדמה להתמודדות עם שאלה זו, הרב תמיר גרנות מציג שתי שאלות נוספות:

א. מדוע נבחרה דווקא ארץ כנען להיות נחלתנו ונחלת האבות? מעלתה הפיסית של הארץ אינה יכולה להיות נימוק מספיק, שהרי ארצות רבות יש בעולם, הטובות יותר למגורים מהרבה בחינות.

ב. מדוע מכנה התורה את ארץ ישראל פעמים רבות על שם האומה המגונה הזו - ”ארץ כנען”? במה חטאה הארץ שנשאר לה שם זה לדיראון עולם?

כדי להבין זאת, יש לעמוד על מהותה של האומה הכנענית ועל מעמדה בעולם. דברי התורה בעניין תרבותה ומוסרה של האומה הכנענית נוקבים.

3. ויקרא י”ח, ג-כז:

כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבַּתֶּם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וְכַמַּעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֲתֶכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבַחֲקֵיתֶיהֶם לֹא תֵלְכוּ... כִּי אֵת כָּל הַתּוֹעֲבוֹת הָאֵל עָשׂוּ אֲנִשֵׁי הָאֶרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמֵא הָאֶרֶץ...

כלומר: ההתנהגות הכנענית היא תועבה, וכדי לזכות בארץ, חובה על ישראל להתרחק ממנה. מהות התועבה היא חטאי העריות.

הביטוי ההלכתי למוסרה המקולקל של האומה הכנענית הוא בהיתר - ולשיטה אחת, אף בחובה - לשעבד את הכנענים לעבדות.

4. ויקרא כ”ה, מה-מו:

וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשְׁבִים הַגֵּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתֶּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאֶרְצְכֶם וְהָיוּ לְכֶם לְאֶחָזָה: וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לְבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לְרִשְׁתִּי אֶחָזָה לְעֵלְם בְּהֶם תַּעֲבֹדוּ.

ההתנגדות הברורה של התורה לעבדות, לצד ההיתר לשעבד את הכנענים, מעידים על כך שהתורה מתנגדת לקיומם של הכנענים כבני חורין. שורש תפישת מעמדו ומהותו של הכנעני מצוי, כמו שלימד המהר”ל ברמה המתודולוגית, בסיפור הראשון המסופר עליו בתורה - סיפור העריות בין נח לבנו חם.

חטא גן העדן של נח

רבים כבר עמדו על כך שישנן זיקות לשוניות וענייניות בין פרשת הבריאה לבין פרשת המבול, והן מלמדות על ראיית המבול כבריאה חדשה. והנה, קריאה בסיפור נטיעת הכרם של נח מגלה שהוא דומה מאוד לפרשת גן העדן.

אחרי שהסתיימה בריאתו מחדש של העולם, וברך אלוקים את האדם בפרו ורבו, מספרת התורה על ראשית האדם ועל החטא.

נחמה ז”ל הבינה שמשמעותו העיקרית של הסיפור היא הצבעה על חכמתו של העבד, עורמתו ורגישותו, המבטאות את שליחותו הנאמנת לאברהם אבינו.

הרב תמיר גרנות הולך אמנם בשיטת הפרשנות שהציעה נחמה ליבוביץ, אבל מבליט דווקא היבט אחר, שלדעתו הוא רב משמעות.

משפחה או תרבות?

אחד ההבדלים הבולטים בין סיפורו של העבד לבין הסיפור הראשון נעוץ באופן בו העבד מנמק את הגעתו דווקא לבית משפחת בתואל ולבן.

2. כַּךְ הֵן שְׁתֵּי הַגְּרָסוֹת:

סיפורה של התורה	גרסתו של העבד
וְאֲשַׁבְעֶנּוּ בְּה' אֱ-לוֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱ-לוֹהֵי הָאָרֶץ, אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבְנֵי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ: כִּי אֵל אֲרָצִי וְאֵל מוֹלַדְתִּי תִלְדָּ וְלִקְחָתִי אִשָּׁה לְבְנִי לְיִצְחָק:	וַיִּשְׁבַּעֲנִי אֲדֹנָי לֵאמֹר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבְנֵי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּאֶרְצוֹ: אִם לֹא אֵל בֵּית אָבִי תִלְדָּ וְאֵל מִשְׁפַּחְתִּי וְלִקְחָתִי אִשָּׁה לְבְנִי:

לדברי העבד, בקשת אברהם אבינו הייתה שייקח אישה ממשפחתו, וכפי שביארה נחמה לייבוביץ - הצגה זו של השליחות בודאי שכנעה את בתואל ולבן ופיתתה את לבם. אך אברהם לא כך ביקש. הוא אמר רק: לך אל ארצי ומולדתי, ולא אל הכנעני. אברהם אכן העדיף עם ותרבות מסויימים, אך לא ציין כי רצונו להשתדך דווקא עם משפחה מסויימת. את סגנונו של העבד הסבירה נחמה היטב במאמרה, אך נוסח הציווי של אברהם נשאר סתום.

השלילה המוחלטת של השידוך עם הכנענים חוזרת בפרשה הבאה, אצל יצחק ורבקה, שנישואי עשו עם כנעניות הייתה להם למורת רוח. בסיום הפרשה הבאה, יצחק שולח את יעקב אל מקורותיו - בדיוק כאברהם.

ונשאלת השאלה: מה פשר ההעדפה הזו? אילו היה אברהם מבקש מהעבד ללכת למשפחה מסויימת דווקא, היינו מבינים זאת באופן כלשהו. ייתכן שמשפחת אברהם אכן עדיפה על שאר המשפחות, והיא ראייה - תרח החל ללכת מיוזמתו שלו אל ארץ כנען. אולם אם אברהם לא ציין משפחה ספציפית, מדוע הוא העדיף את תרבות ארם-נהרניים וחרן על פני תרבות כנען? האם באמת קיים הבדל מהותי ביניהן?

נגזר עליה שבעלה ימשול בה. התאוה והתשוקה שאין עליהן ממשלה - הן מסוכנות ומביאות לחטא.

ההבדל הבולט בין שני הסיפורים הוא שסיפור גן עדן הוא סיפור אישי, שאין לו כל משמעות פוליטית או היסטורית, ואילו הסיפור על נח - מטרתו היא להציג את הבסיס לחלוקת התרבויות והלאומים המוכרת לנו עד היום. הבדל נוסף הוא היעדרו של ה' בסיפור נח, וייתכן שהדבר מרמז על התהליך חסר האלוקות של ההתפתחות התרבותית הזו, אף שהיא רבת משמעות.

לדעת הרב תמיר גרנות, ברור מן הפרשה שכוונתה העיקרית היא להסביר את מעמדו של כנען, ולא את זה של חם. הדבר בולט כבר בהערה המובאת בפתחת הסיפור - "וחם הוא אבי כנען". נוסף על כך, קללתו של נח מופנית לכנען, ולא לחם. זאת ועוד, נח חוזר על גזירת העבדות שלוש פעמים, וחז"ל למדו מכך שכוונתו לבנו השלישי של חם - לכנען. ראיות אלו מוכיחות שהמטרה העיקרית של הסיפור היא לבאר את מעמדו של כנען.

ואכן, תיאור חטאו של חם מתקשר באופן ברור להאשמתה של התורה שזכרה לעיל, לפיה התרבות הכנענית היא תרבות של מיניות לא מרוסנת - תרבות של עריות. לכן, רק שעבודה של התרבות המינית-בהמית הזו לתרבותם של שם ויפת, שיש בה צניעות ("וערוות אביהם לא ראו"), תוכל להביא לתיקונה של תרבות כנען ולמניעת השפעתה השלילית.

ומסביר הרב תמיר גרנות, שמבט רחב יותר מגלה ששלושת בניו של נח מייצגים שלושה אבות-טיפוס של כלל התרבות האנושית:

- חם מייצג את הקיום האנושי הפרימיטיבי, הנשען על יצר הקיום ועל המיניות הבהמית, ועליו נגזרה עבדות.
- שם מייצג את המוסריות האנושית הנשענת על "יראת א-לוהים" - על תורת האתיקה, ועליו נאמר "ברוך ה' א-לוהי שם".
- יפת - כשמו כן הוא: מייצג הוא את היופי ואת האסתטיקה. עליו גזר נח: "יפת א-לוהים ליפת וישכון באהלי שם".

6. ומסכם הרב תמיר גרנות:

אם נתרגם את אבות האנושות ואבות הטיפוס למונחים היסטוריים, הרי שחם הוא אבי התרבויות שהתיישבו באפריקה, שם הוא אבי תרבות המזרח הקרוב, ואילו יפת הוא אביהם של יוון ורומי - ומאוחר יותר: אביהן של התרבויות האירופאיות.

5. חטאו של נוח בהקבלה לחטאו של אדם הראשון:

פרשת הכרם של נח (בראשית ט', יח-כח)	פרשת גן עדן
וַיְהִי בְּנֵי נֹחַ הַיִּצְאָאִים מִן הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וְיֶפֶת, וְחָם הוּא אָבִי כְנָעַן: שְׁלֵשָׁה אֱלֹהֵי בְנֵי נֹחַ וַיִּמְאַלְהוּ נִפְצָה כָּל הָאָרֶץ: וַיַּחַל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרְם: וַיִּשְׁתֶּן מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אֶהְלֵה:	וַיִּטַּע ה' אֶ-לוֹהִים גֶּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם הָאֲכִילָה מֵעַץ הַדַּעַת וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עֲרוֹמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבַּשְׁשׁוּ רִמּוֹז בְּדַבְרֵי חַז"ל עַל חֹטֵא שֶׁל גִּילּוֹי עֲרִיּוֹת בֵּין הַנְּחָשׁ לְבֵין אָדָם אֹו חוּוֹה.
וַיֵּרָא חָם אָבִי כְנָעַן אֶת עֲרוֹת אָבִיו וַיַּגִּד לְשָׁנֵי אָחִיו בְּחוּץ: וַיִּקַּח שֵׁם וַיִּפְתֶּן אֶת הַשְּׂמֵלָה וַיִּשְׂיֵמוּ עַל שָׂכָם שְׁנֵיהֶם וַיִּלְכּוּ אַחֲרֵינֵי וַיִּכְסּוּ אֶת עֲרוֹת אָבִיהֶם וַיִּפְנִיֵהם אַחֲרֵינֵי וְעֲרוֹת אָבִיהֶם לֹא רָאוּ: וַיִּיקֶץ נֹחַ מִמֵּינוּ וַיִּדַע אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן: וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאָחִיו:	וַתִּפְקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עִירְמָם הֵם וַיִּתְפָּרוּ עֲלֵה תֹאנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת... וַיַּעַשׂ ה' אֶ-לוֹהִים לְאָדָם וְלִאִשְׁתּוֹ כְּתָנוּת עוֹר וַיִּלְבָּשׁם:
וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ ה' אֶ-לוֹהֵי שֵׁם וַיְהִי כְנָעַן עֶבֶד לָמוֹ: יֶפֶת אֶ-לוֹהִים לְיֶפֶת וַיִּשְׁכֶּן בְּאֶהְלֵי שֵׁם וַיְהִי כְנָעַן עֶבֶד לָמוֹ: וַיְחִי נֹחַ אַחֵר הַמִּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה:	וְאֶל אִישׁוֹ תִּשְׁוֹקֶתָּ וְהוּא יִמְשַׁל בָּךְ... אַרְוֶרְהָ הָאֲדָמָה בְּעִבְרֶתָּ בְּעֶצְבוֹן תִּאֲכַלְנָה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ

החזרה על חטא שקשור באכילה, פיתוי ועריות, ועל עונש שיש בו שעבוד, מקשרת בין סיפורו של אדם לבין סיפורו של נח.

חטאו של חם בעריות והקללה שקילל אותו נח בסופו של הסיפור, מעידים כי סיפור זה נועד במידה רבה להסביר את מעמדו של חם. דומה שחם ממלא בסיפור את תפקידה של האישה בחטא גן העדן, שבעקבות החטא

ועדיין ניתן לתמוה, מדוע חרד אברהם כל כך מזה שיצחק יקח אישה עובדת אלילים, או כזו שמידת החסד אינה טבועה בה. מדובר הרי באדם בן ארבעים, שחונך כל חייו לעבודת ה' וגמילות חסדים ברמה הגבוהה ביותר, כנהוג בביתו של אברהם אבינו. מדובר גם באדם שחווה על בשרו אירוע דרמטי של הקרבה ומסירות נפש לקב"ה בעקידת יצחק. האמונה בה' ומידת החסד היו ודאי טבועים בדמו. האם אי אפשר לסמוך עליו שיקים בית יהודי כשר? האם החשש שאדם כזה יושפע לרעה מאשתו אינו מופרז מדי?

לדעת הרב אהרון ליכטנשטיין זצ"ל התשובה נעוצה. אירוע שהתרחש בביתו של אברהם אבינו בעבר.

8. בראשית כ"א, ט:

"ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק"

9. בתוספתא בסוטה (פ"ו ה"ג) נחלקו תנאים בשאלה, מה בדיוק ראתה שרה:

"אמר ר"ש בן יוחאי – ארבעה דברים היה ר"ע דורש, ודברי נראין מדבריו...

דרש ר"ע... אין צחוק האמור כאן אלא עבודת כוכבים, שנאמר 'וישב העם לאכול ושתה ויקומו לצחק', מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל בונה במסין וצד חגבים ומעלה ומקטיר לעבודת כוכבים.

ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אומר – אין צחוק האמור כאן אלא גילוי עריות, שנאמר 'בא אלי העבד... לצחק בי', מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל מכבש את הגנות ומענה את הנשים.

ר' ישמעאל אומר – אין לשון צחוק אלא שפיכות דמים, שנאמר '...יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו... ויחזיקו איש בראש רעהו וחרבו בצד רעהו ויפלו יחדיו', מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל נוטל קשת וחצים ומזרק כלפי יצחק...

ואני אומר – חס ושלום שיהיה בביתו של אותו צדיק ההוא כך, אפשר למי שנאמר עליו 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו'', יהא בביתו עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים?! אלא אין צחוק האמור כאן אלא לענין ירושה..."

רשב"י סירב להאמין, שבביתו של אברהם אבינו ניתן היה למצוא עבודה זרה, גילוי עריות או שפיכות דמים, אולם לדעת התנאים האחרים, מציאות כזו היתה גם היתה. לדבריהם היה כאן כשל חינוכי חמור: חרף החינוך שהעניקו לו אברהם ושרה, יצא ישמעאל לתרבות רעה, וביצע את העבירות החמורות ביותר! יתרה מזו, גם לאחר שהידרדר ישמעאל לרמה נמוכה שכזו, לא הצליח אברהם להבחין בעובדה זו, והיתה זו שרה ששמה לב לכך והעירה את תשומת לבו לענין זה. אברהם גילה

התרבות הכנענית יכולה להתקיים רק אם היא משועבדת לתרבויות האחרות. למיניות ולשאיפת הקיום החומרית יש מקום רק אם היא מרוסנת ומוגבלת על ידי המוסר, או מעודנת על ידי האמנות. את האסתטיקה של תרבות המערב אין לשעבד. אמנות משועבדת אינה כלום, אך מצד שני, אין האסתטיקה תכלית לעצמה. היא צריכה לשכון באוהלי שם - כלומר, להיות בעלת אוריינטציה מוסרית וגבולות מוסריים, כדי להיות ראויה לקיומה.

ומסביר הרב תמיר גרנות שאנחנו, בני אברהם, יצחק ויעקב, הם בני-בניו של שם. חז"ל לימדו שאבותינו למדו אצל שם ועבר, כלומר: יש לראות בתרבות הזו את קומת היסוד שעליה נבנתה קומת ישראל.

האמונה, הקדושה, השליחות וערכים אחרים הינם בשורה ישראלית ייחודית, קומה נוספת. אבל האנושיות - יראת הא-לוהים האוניברסלית - היא הבסיס השמי המשותף. חזרתו של אברהם אבינו אל מקורותיו השמיים כשהוא מחפש שידוך, היא ביטוי לחזרה שלו אל הבסיס שממנו יצא, והצהרה על החיבור הקיים בין הקומות השונות: הנדיבות והחסד המתגלים אצל רבקה, שהם ביטוי נשגב של מוסריות וולונטריות, ביחד עם האמונה והקדושה של בית אברהם. האיסור על חתונה עם הכנענים הוא הצד השני של המטבע, השולל את התודעה הרוחנית-תרבותית הכנענית.

ארץ כנען ממוקמת בצומת המפגש הגיאוגרפי של התרבויות. היא פתוחה לים, ובכך מבטאת את הקריאה לדיאלוג עם התרבות שמעבר לים; אך גם גובלת עם שטח בני שם. שלטון כנען על הארץ הוא ביטוי למצב שבו חם שולט על שם, וכנען נותן את הטון. הארץ קרויה לפיכך 'ארץ כנען', מפני שזו הזהות הנוכחית שלה.

כאן בדיוק נכנס האתגר של אברהם אבינו: האם יכולה לבוא אומה מכוח המוסר והאמונה, ולשעבד אליהם את היסודות האנושיים, הקמאיים והפרימיטיביים? האם כנען יכול להשתעבד על ידי שם? הסיפור של כיבוש הארץ הוא לפיכך שליחות תרבותית וניסיון אנושי: אם אומה יכולה להפוך את 'ארץ כנען', כמשל, לארץ ישראל, אזי יש תקווה וסיכוי לשלטון המוסר והאמונה שבתרבות על המיני והתאוותני. בכך בדיוק נבחנת כנסת ישראל לדורותיה.

7. ויקרא י"ח, כח:

וְלֹא תִקַּח הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאֹתֶיךָ אֲתָהּ כְּאִשֶּׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ.

ומדגיש הרב ליכטנשטיין, שאף אנו צריכים ללמוד את הלקח העולה ממעשה זה: אין ערבויות בחינוך! לעולם יש לעמוד על המשמר ולהקפיד שהילדים מתנהגים כראוי. גם בבית הטוב ביותר, יכולים לגדול ילדים שיבצעו את המעשים החמורים ביותר.

לחרדתו, שמתחת לאפו מסתובב ילד שכפר בכל החינוך שקיבל, וביצע את המעשים החמורים ביותר שניתן להעלות על הדעת.

ומסביר הרב ליכטנשטיין זצ"ל, שכנראה מקרה זה היה טראומה קשה מאוד לאברהם. הוא גילה בדרך הקשה, שגם החינוך הטוב ביותר אינו ערובה לכך שהילדים יגדלו כראוי ולא יצאו לתרבות רעה. הוא הבין מאוחר מדי, שבכל הנוגע לחינוך צריכים תמיד לעמוד על המשמר ולוודא שהילדים מתנהגים כראוי.

לאחר טראומה כזו, ניתן להבין מדוע אברהם חרד כל כך מן האפשרות שיצחק בנו ישא אישה כנענית. ניסיונו המר הראה לו, שהצלחתו של חינוך טוב אינה מובנת מאליה, והחינוך המעולה ביותר אינו ערובה מספקת למניעת חטאים. לכן החליט אברהם לא לקחת סיכון, ולא לשדך את בנו עם אישה עם אמונות או מידות רעות, ולסמוך עליו שיצליח בכל זאת להקים בית יהודי כשר.

בדיעבד הסתבר שחרדתו של אברהם היתה מוצדקת. ליצחק נולדו שני בנים, שאחד היה צדיק יושב ואוהלים, והשני היה איש יודע ציד. יצחק כנראה לא הצליח לעמוד עד הסוף על טיבם של בניו, וביכר דווקא את הבן יודע הצייד. רק בזכות תושייתה של אשתו רבקה, בחר יצחק בסופו של דבר ביעקב כממשיך דרכו. מי יודע מה היה קורה, אילו היה יצחק נשוי לאישה כנענית, ולא לרבקה. מן הסתם היה נשאר בטעותו כל ימי חייו!

10. בסיום הפרשה נאמר (בראשית כ"ה, יא):

"ויהי אחרי מות אברהם, ויברך א-להים את יצחק בנו"

11. ומסביר רש"י:

"אע"פ שמסר הקב"ה את הברכות לאברהם, נתיירא לברך את יצחק, מפני שצפה את עשו יוצא ממנו. אמר - יבא בעל הברכות, ויברך את אשר ייטב בעיניו" ולדעת הרב ליכטנשטיין, מאז מה שאירע עם ישמעאל, היה אברהם שרוי בחרדה בעניין חינוך משפחתו. הוא היה מודע כל העת לכך, שגם במשפחתו עלולים להיות ילדים שיצאו לתרבות רעה.

12. על הפסוק (בראשית ט"ו, טו):

"ואתה תבוא אל אבתיך בשלום, תקבר בשיבה טובה"

13. ומפרש רש"י על האתר:

"בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו, ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו"

ואומר הרב ליכטנשטיין זצ"ל, שיייתכן ששיבה טובה זו היא שכר על כך, שאברהם השכיל להפיק את הלקח ממה שאירע לו. מקרה זה לימד את אברהם להיות זהיר הרבה יותר בכל הנוגע לחינוך משפחתו, ולכן זכה לראות ברכה בחינוך זה.